

I.

Indledning

Introduktion

1. Om familie- og samlivsformer

I vor kultur finder de fleste det naturligt, at der etableres en form for fællesskab af voksne personer med henblik på samliv og eventuelt børn. Mest udbredt er ægteskab som en ramme om en (lille) familie med to voksne og et eller flere børn, om end det tidligere var almindeligt, at et fællesskab omfattede flere generationer; i landbofællesskabet på den måde, at den ældre generation kom på aftægt, når den yngre generation tog over. Ægteskabet har en meget lang tradition bag sig. Både moralsk og lovgivningsmæssigt har samfundet gennem tiderne støttet ægteskabet som den passende samlivsform. Rent praktisk var det også rammen om det daglige liv, hvor hver ægtefælle havde sin bestemte funktion; periodevis også den eneste lovlige ramme for seksuelt samvær. Efterhånden bliver det imidlertid også relativt udbredt, at voksne vælger at leve uden for et parforhold med et eller flere børn.

I 1960-1970'erne opstod der en stigende erhvervsfrekvens for kvinder. Den stigende erhvervsfrekvens for kvinder betød, at de ikke var så afhængige af en mand som forsørger, som det gennemsnitligt havde været tilfældet tidligere. Det gav disse kvinder reelle økonomiske muligheder for at bryde ud af et ægteskab, hvilket mange kvinder ikke tidligere havde haft en reel mulighed for. Separation og skilsmisse var imidlertid ikke så let tilgængelig før 1970.

Selv om ægteskabet som institution har eksisteret i årtusinder, har reguleringen af ægteskab varieret meget over tid. Den katolske kirke anerkendte ikke skilsmisse, men efter reformationen påbegyndtes en udvikling, omend den var langsom. Den almindelige og overkommelige adgang til separation og skilsmisse, som vi kender nu, stammer først fra 1970. I 2013 er der sket en yderligere lempelse af adgangen til umiddelbar skilsmisse.

Udviklingen har medført, at et betydeligt antal ægteskaber opløses. I 2009 blev der gennemført 14.940 skilsmisser. Samme år blev der indgået 32.934 ægteskaber. Antallene varierer lidt fra år til år, men lå dog nogenlunde på det pågældende niveau i de foregående år, så det er en betydelig andel af ægteskaberne, der opløses igen. For 2013 var antallet af indgåede ægteskaber og registrerede partnerskaber 27.505,

medens antallet af skilsmisser var 18.858.¹ Årene 2013 og 2014 var topscorere med skilsmisseprocenten (i 2014 54,39 %), medens det generelle niveau ligger lidt lavere. Der er mindre variationer i skilsmisseprocenterne for årene, men i tiden fra 1986, hvor procenten var 45,24 til og med 2017, hvor procenten var 46,75, har skilsmisseprocenten med undtagelse af 2013 og 2014 ligget på nogenlunde på det niveau. Procenterne for årene 2013 og 2014 kan muligvis have en vis sammenhæng med den ændrede adgang til skilsmisse.

I tidsmæssig sammenhæng med ungdomsoprøret, der navnlig dateres til 1968, begyndte specielt de unge at bo sammen på deres egne måder. Nogle boede sammen som par, medens andre boede sammen i forskellige former for boligfællesskaber og kollektiver med forskellige grader af økonomisk og personligt fællesskab. Blandt disse var ægteskabet typisk ikke højt prioriteret; undertiden taltes om, at man ikke skulle have papir på hinanden, eller at kærligheden blomstrede bedst i frihed. Udviklingen havde samtidig medført, at det ansås for socialt acceptabelt at bo sammen uden at være gift, og fra den tid har der været et betydeligt antal ugifte samboende. I 2009 var antallet af ugifte samboende par ca. 295.000, og pr. januar 2018 var tallet ca. 335.335, således at lidt under 671.000 personer lever som ugifte samboende. Det betydelige antal ugifte samboende fandtes ikke før den tid, i hvert fald ikke i de senere århundreder. Fænomenet har dog ikke været ukendt i tidligere tider, fx indeholdt Jyske Lov² en regel om, at 3 års ægteskabslignende samliv medførte ægteskab, hvilket må skyldes, at fænomenet var kendt; muligvis også relativt udbredt.

I Danmark har personer af samme køn ikke tidligere kunnet indgå ægteskab. Ægteskabet var forbeholdt personer af forskelligt køn, hvilket vist nok byggede på en årtusinder gammel tradition eller kulturel opfattelse. Personer af samme køn kunne imidlertid opnå ægteskabets retsvirkninger ved en registrering af såkaldt registreret partnerskab. Sådant ret til at lade sig registrere som partnere indførtes i 1989.³ Det er for så vidt bemærkelsesværdigt, at Danmark var det første land, hvor der indførtes regler om registreret partnerskab. Nu er der imidlertid ikke alene gennemført regler om registreret partnerskab i mange lande; det er nu muligt for perso-

---

1 Tallene stammer fra Danmarks Statistik. Der beregnes en skilsmisseprocent på 42,7 for året 2012, hvilket er udtryk for en beregning af, hvor mange af de i året indgåede ægteskaber, der vil blive opløst igen. Der er en stigning i forhold til de foregående år. Nærmere oplysninger derom kan ses på Danmarks Statistiks hjemmeside.

2 Første bog kapitel 27. »Hvis nogen har en Slegfred i Gaarde hos sig i tre Vintre og aabenlyst gaar til Sengs med hende, og hun raader over Laas og Lukke og aabenlys spiser og drikker med ham, da skal hun være hans Ægtehustru og rette Husfrue.« Gengivet på grundlag af betænkning nr. 915-1980 s. 17.

3 Lov nr. 372 af 7. juni 1989 (nu lovbek. LBK nr. 938 af 10. oktober 2005) om registreret partnerskab. På de fleste punkter fik de registrerede partnere samme retsstilling som ægtefæller, både for så vidt angår formueforholdet mellem ægtefæller og over for det offentlige med hensyn til skatter og afgifter.

ner af samme køn at gifte sig i nogle lande. Undertiden tales om et kønsneutralt ægteskab, der både tillader ægteskab mellem personer af forskelligt køn og af samme køn. Også i Danmark er det nu muligt for personer af samme køn at gifte sig, hvilket blev gennemført ved lov nr. 532 af 12. juni 2012 med virkning fra den 15. juni 2012.⁴ Pr. januar 2013 var der så vidt ses indgået 391 ægteskaber mellem personer af samme køn. I 2015 blev der indgået ca. 370 ægteskaber mellem personer af samme køn. Samtidig med indførelse af muligheden for ægteskab mellem personer af samme køn blev loven om registreret partnerskab ophævet, men den finder dog fortsat anvendelse på de indtil da registrerede partnerskaber, jf. lovens § 4, stk. 2. Sådanne registrerede partnerskaber kan efter parternes ønske omdannes til ægteskaber, jf. lovens § 5. I øvrigt gælder der for ægtefæller af samme køn en regel svarende til det for registrerede partnere gældende, at bestemmelser i internationale overenskomster ikke finder anvendelse på ægteskab mellem to personer af samme køn, medmindre de pågældende lande (medkontrahenter) tilslutter sig dette, jf. ÆL § 66 a.

1.1. Reguleringen af ægteskab

Som nævnt er ægteskabet reguleret i lovgivningen. Efter en række ændringer er Ægteskabsloven (ÆL) offentliggjort som lovbek. nr. 54 af 23. januar 2018 om indgåelse og opløsning af ægteskab. Loven indeholder, som titlen angiver, en række regler om indgåelse af ægteskab, herunder om, hvem der kan blive gift med hinanden, og om betingelser i øvrigt. Loven indeholder tillige regler om separation og skilsmisse, herunder betingelser derfor, og om visse virkninger i forbindelse med separation og skilsmisse, fx regler om eventuelle ægtefællebidrag.

Derimod er de formueretlige virkninger af ægteskab ikke omfattet af ægteskabsloven. Disse er reguleret i lov nr. 548 af 30. maj 2017 om ægtefællers økonomiske forhold (ægtefælleloven – ÆFL). Loven, der trådte i kraft den 1. januar 2018, afløste lov om ægteskabets retsvirkninger – retsvirkningsloven (rvl.), der stammede fra 1925. Ved ophør af ægteskab vil der typisk skulle foretages et skifte mellem ægtefællerne.

I en række andre sammenhænge i øvrigt kan ægteskabet have betydning. Det gælder fx i skatteretten, herunder gensidig subsidiær hæftelse for den anden ægtefælles skat i lov om inddrivelse af gæld til det offentlige⁵ § 12, ved bo- og gaveafgifter og i den sociale lovgivning.

Ægteskab kan indgås ved en såkaldt borgerlig eller kirkelig vielse. Sidstnævnte kan ske i en kirke eller ved andet anerkendt trossamfund, jf. nærmere om vielsesmyndigheden nedenfor i kapitel 2. Opløsning af ægteskab sker som udgangspunkt

---

4 Det kan i denne sammenhæng nævnes, at adgangen til kirkelig vielse i særlig grad gav anledning til debat, herunder om forholdet mellem stat og kirke.

5 Se lovbek. nr. 29 af 12. januar 2015.

ved Statsforvaltningen, men i tilfælde af uenighed mellem parterne må sagen, hvis der ikke kan opnås enighed, henvises til domstolene. Reglerne om opløsning af ægteskab er nærmere omtalt i kapitel 3.

1.2. Regulering af faste samlivsforhold

Samlivsforhold er ikke direkte lovreguleret i en samlet lov. Der er i tidens løb fremsat forskellige forslag om lovregulering af virkningen af faste samlivsforhold. Som eksempler kan nævnes et par stykker. I betænkning nr. 915-1980 s. 123 f foreslog ægteskabslovsudvalget regler om faste samlivsforhold med hensyn til deling af formue og ydelse af et beløb fra den ene til den anden for at sikre, at denne ikke blev stillet urimeligt ringe, hvilket imidlertid ikke førte til lovgivning. I arvelovsbetænkningen nr. 1473-2006 s. 150 ff og lovforslagets § 40 foreslog udvalget en begrænset arveret for samlevende, men dette forslag kom imidlertid ikke med i Justitsministeriets forslag (L 100 2006/2007); man nøjedes med reglerne om et udvidet samlevertestamente. En række lande har imidlertid en mere omfattende regulering af faste samlivsforhold.⁶

På en række enkeltområder findes der imidlertid en regulering, der fastsætter særlige virkninger af et samlivsforhold, fx i arveloven §§ 87-89, hvor der under nærmere angivne betingelser er hjemmel til oprettelse af et såkaldt udvidet samlevertestamente samt i bo- og gaveafgiftsloven, hvor afgiften under særlige betingelser kan beregnes efter en billigere takst. I andre tilfælde har samlivsforhold betydning med hensyn til spørgsmålet, om den pågældende er enlig, hvilket i forskellige sammenhænge har betydning i forhold til ydelser af forskellig art fra det offentlige.⁷

2. Forældre og børn

De fleste voksne mennesker får på et tidspunkt børn. Med en lav skilsmisserate, således som det tidligere var, voksede de fleste børn op i et hjem med begge forældre. Barnets forældre har den – i hvert fald i vort samfund – naturlige opgave at tage vare på børnene, at sørge for deres fornødenheder og give de fornødne rammer for barnets udvikling og uddannelse. Når forældrene lever sammen, sker det naturligt i det fælles hjem, uanset om forældrene er gift eller ej. I og med skilsmisseraten er forøget, og et antal samlivsforhold opløses, kan der opstå en række problemer i relation til børnene. Ofte er forældrene ikke enige om, hvordan et ophør af samlivet

---

6 Jf. fx *John Asland m.fl.*: Nordisk Samboerrett (2014) samt *Ingrid Lund-Andersen*: Familieøkonomien (2011), der indeholder en grundig analyse af de økonomiske relationer og en skitse til lov om samboers økonomiske forhold og henvisninger til den omfattende litteratur om ægteskabslignende samliv.

7 Virkningen af samlivsforhold omtales nærmere i kapitel 10.

mellem de voksne skal påvirke børnenes forhold. Det problem, der opstår i den anledning, er undertiden et af de virkelig vanskelige, der må findes en ordening på.

Tidligere var der et antal (typisk unge) kvinder, som fik et barn, uden at det lå fast, hvem der var biologisk far til barnet. I mange tilfælde var der tale om kvinder, der ufrivilligt fødte et barn som enlige. Med et bredt udvalg af præventive midler og med fri adgang til abort, er der imidlertid næppe længere mange kvinder, der ufrivilligt føder et barn som enlige. Der vil dog stadig være et antal tilfælde, hvor der ikke er en mand, der vil anerkende sit faderskab til barnet. Der er derfor undertiden stadig tilfælde, hvor der er et ønske om at fastslå et faderskab til børn af kvinder, der ufrivilligt eller frivilligt føder et barn som enlige. Også i andre tilfælde kan der imidlertid være et behov for at fastlægge et faderskab.

Tilbage i tiden var det vanskeligt at fastlægge et biologisk faderskab. For børn, der var født i ægteskab, var det praktisk, at faderen ansås for at være den, ægteskabet pegede på.⁸ Blodprøver anvendtes i mange år som led i fastlæggelsen af faderskab. Langt mere præcist kan man nu ved hjælp af generne fastlægge, hvem der kan være biologisk far til et barn; noget andet er, at det undertiden er vigtigere, at der er en social far, der rent faktisk fungerer som en hjælp med og støtte til barnet.

Udviklingen i mulighederne for at hjælpe mennesker, der ikke har let ved at få børn, har også rejst en række problemstillinger. Foretages der assisteret reproduktion med sæd fra en anden mand end kvindens partner, eller føder en kvinde et barn, der stammer fra en anden kvindes æg, er der også spørgsmål, der ikke er ganske enkle at tage stilling til på det principielle plan, om end det er problemer, hvoraf lovgiver har måttet tage stilling til en del.

Adoption kan i princippet siges også at vedrøre forholdet mellem biologi og socialt samvær mellem voksne og børn. Ved adoption skifter barnet fra den biologiske familie, der typisk ikke føler sig i stand til at tage vare på barnet, til en familie, der vil have barnet hos sig som deres eget. Der kan siges at ske et familieskifte ved adoptionen, et skifte der nu har langt mere vidtrækkende konsekvenser, end adoption havde for hundrede år siden. Adoption anvendes imidlertid også som såkaldte stedbarnsadoptioner, hvor det normalt er en ny partner til en af de biologiske forældre, der adopterer den andens barn.

2.1. Reguleringen af forældre og børn

Reglerne om børn findes i forskellige love. Vigtige er *børneloven*, lov nr. 460 af 7. juni 2001, senest bekendtgjort ved lovbek. nr. 1817 af 23. december 2015, om fastlæggelsen af forældreskab, *forældreansvarsloven*, lov nr. 499 af 6. juni 2007, senest bekendtgjort ved lovbek. nr. 1417 af 1. december 2017, om forældreansvar, forældremyndighed, eventuelt bopæl og samvær, *lov om børns forsørgelse*, der er be-

---

⁸ Reglen »Pater est quem nuptie demonstrant« eller, ofte blot omtalt som »Pater est-reglen,« er bl.a. omtalt i *Ernst Andersen: Familieret* s. 37 ff.

kendtgjort som lovbek. nr. 1815 af 23. december 2015 om børnebidrag og *adoptionen*, der er bekendtgjort ved lovbek. nr. 1821 af 23. december 2015, om adoption. Hertil kommer bl.a. *lov om assisteret reproduktion*, der er bekendtgjort ved lovbek. nr. 93 af 19. januar 2015 om assisteret reproduktion i forbindelse med lægelig behandling, diagnostik og forskning mv. Disse regler omtales nedenfor i kapitel 11.⁹

3. Familiens økonomiske forhold

En families økonomiske forhold reguleres af en række retsregler. Formuens placering hos og overførsler mellem de enkelte medlemmer af familien kan have betydning i flere henseender. Først og fremmest kan det naturligvis have betydning i forholdet mellem de enkelte medlemmer af familien. Men også over for omverdenen har det betydning, både med hensyn til adgangen til at disponere over formueaktiverne og med hensyn til forholdet til de enkelte familiemedlemmers kreditorer. Formuens placering og overførsler mellem de enkelte medlemmer af familien kan tillige have betydning i forhold til det offentlige, herunder særlig skatte- og afgiftsproblemer.

For at kunne foretage hensigtsmæssige økonomiske dispositioner med hensyn til formuens placering hos de enkelte medlemmer af familien, er det nødvendigt at have kendskab til de regler, der regulerer forholdet. Det gælder både regler af civilretlig og af skatte- og afgiftsretlig karakter, idet der ofte er en indbyrdes sammenhæng mellem disse.

Bogen behandler de væsentligste af de civilretlige regler, der har betydning for formuens placering hos de enkelte medlemmer af familien. Det er især reglerne om formueforholdet mellem ægtefæller, mellem registrerede partnere, mellem faktisk samlevende, særlige regler om børns formueretlige stilling og arveretlige regler.

De civilretlige regler suppleres af de skifteretlige regler; regler om delingen af en formuemasse, fx ægtefællers fællesbo eller et dødsbo. Dette har ikke alene betydning som følge af sammenhængen mellem de civilretlige og de skifteretlige regler, men er tillige en forudsætning for de skatte- og afgiftsretlige regler. I denne fremstilling tilsigtes kun at give nogle mere spredte bemærkninger om de skatte- og afgiftsretlige forhold, idet disse kun tilsigter at knytte en forbindelse til skatteretten.

Formueforholdet mellem ægtefæller behandles i afsnit III, mellem samlevende i kapitel 10, for børnene i kapitel 12, og de arveretlige regler i afsnit VI.

---

⁹ Rådigheden over børns formue er navnlig reguleret i værgemålsloven. Den er bl.a. omtalt i *Danielson: Værgemålsloven med kommentarer* samt nedenfor i kapitel 12.

4. International privat- og procesret

De danske regler gælder ikke uden videre, hvis de implicerede parter har en nærmere tilknytning til udlandet. I en tid, hvor det bliver mere sædvanligt, at danskere tager ophold i udlandet, eller at udlændinge tager ophold her, er det nødvendigt at være opmærksom på de særlige konsekvenser, det kan have af både civilretlig, skifteretlig samt skatte- og afgiftsretlig karakter. Reglerne herom kaldes Internationale privat- og procesretlige regler. De fastlægger dels, hvor en konflikt kan behandles, og dels, hvilket lands regler der er afgørende i den pågældende konflikt. Hertil kommer den internationale skatte- og afgiftsret. Ved de enkelte emner er det skitseret, at de danske regler har en begrænset »geografisk rækkevidde«, omend de skatte- og afgiftsretlige regler i visse henseender rækker langt.

I bogens afsnit II omtales indgåelse og opløsning af ægteskab, i afsnit III formueforholdet mellem ægtefæller og for personer, der lever i registreret partnerskab, i afsnit IV faste samlivsforhold og i afsnit V forældre og børn. Afsnit VI omhandler arveret, og i tilknytning hertil omtales dødsbobehandling og uskiftet bo i henholdsvis afsnit VII og VIII.